



ИСТОРИЈА НА ПАРЛАМЕНТАРИЗМОТ ВО МАКЕДОНИЈА

Уставот на суверена и независна Република Македонија е усвоен на 17 ноември 1991 година. Согласно со Уставот, Македонија е република со парламентарна демократија, а државната власт е поделена на законодавна, извршна и судска. Собранието на Република Македонија е претставнички орган на граѓаните и носител на законодавната власт. Собранието е еднодомно и го сочинуваат од 120 до 140 пратеници. Пратениците се избираат на општи и непосредни избори, со тајно гласање, а нивниот мандат е слободен и трае 4 години.

Историските темели на Собранието на Република Македонија се поставени со Крушевската Република од 1903 и АСНОМ од 1944 година, а се надоврзуваат на Народното Собрание на НРМ од 1946 година и Собранието на СРМ од 1963 и 1974 година.

Во следниот преглед се претставени најважните историски настани и датуми кои го карактеризираат модерниот развој на македонскиот парламентаризам.

2 август 1903. - кренато е Илинденското востание за ослободување на македонскиот народ од турската власт. На 3 август, по ослободувањето на Крушево, започнува конституирањето на новата револуционерно-демократска народна власт, во историографијата позната како Крушевска Република, која трае 10 дена. За подемократски избор на органите на власт свикано е Собрание на 60 најистакнати граѓани, претставници на сите национални групи во градот Крушево (Македонци, Албанци и Власи), како еден вид претставничко-парламентарно тело.

Собранието избира шестчлена Привремена извршна влада. Напредните демократски идеи на револуционерите, желбите за сожителство, еднаквост меѓу народностите, за братска слога и единство против турскиот деспотизам се олицетворени во Манифестот на Крушевската Република. Манифестот на Крушевската Република е еден од најзначајните документи во историјата на македонското национално-ослободително движење. Иако Крушевската Република постоела само десет дена, таа зазема посебно место во нашата историја, затоа што е симбол на државотворните стремежи на македонскиот народ и темел на македонската државност.

2 август 1944. - во манастирот Св. Прохор Пчински се одржува Првото заседание на АСНОМ (Антифашистичко Собрание на Народното Ослободување на Македонија).

Со учеството на македонскиот народ во Втората светска војна и во Народноослободителната борба против фашизмот, македонскиот народ ја извојува својата национална слобода и создава сопствена држава, чие конституирање е крунисано на Првото заседание на АСНОМ.

На Првото заседание на АСНОМ донесени се девет законодавни акти, од кои четири имаат државно-конститутивен карактер. Со овие акти се поставени темелите на македонската држава, како федерална држава во состав на Демократска Федеративна Југославија. На ова заседание свечено се прогласува конституирањето на Демократска Федерална Македонија.

АСНОМ се конституира во врховно законодавно и извршно претставничко тело на народот и врховен орган на власта на демократска Македонија. Формиран е Президиумот на АСНОМ, како носител на извршните, но и на законодавните надлежности, кои ги извршува меѓу пленарните заседанија на АСНОМ.



Президиум на АСНОМ на чело со Методија Андонов Ченто

Донесена е Декларацијата за основните права на граѓаните, според која „сите граѓани на федералната македонска држава се еднакви и рамноправни пред законите, не гледајќи на нивната народност, раса и вероисповед“.

Македонскиот народен јазик се воведува како службен јазик во македонската држава, а 2. август е прогласен за народен и државен празник на македонскиот народ и македонската држава, како симбол на сите негови борби за ослободување од вековното ропство и за создавање слободна македонска држава.

Во чест на двата големи настани кои се случуваат на овој ден Илинден, а на кои се удрени темелите на македонската државност и самобитност, 2 Август е прогласен за државен празник и на Република Македонија - Ден на Републиката.

14-16 април 1945. – на третото заседание, АСНОМ е преименуван во Народно Собрание на Демократска Федеративна Македонија. Најзначаен државно-правен акт донесен на ова заседание е формирањето на првата влада, како извршен орган на македонската држава (од март 1946 преименувана во Народна Република Македонија). Со тоа е заокружен процесот на конституирање на народната власт, како и афирмирањето на државната и националната самобитност на македонскиот народ.

31 декември 1946. - Уставотворното Собрание на Народна Република Македонија, избрано на слободни избори, со непосредно и тајно гласање, го усвојува првиот Устав на Народна Република Македонија. Овој Устав има големо историско и политичко значење за Македонија. Народна Република Македонија е дефинирана како народна држава со републикански облик на управување, обединета со останатите народи на Југославија и нивните народни републики: Народна Република Србија, Народна Република Црна Гора, Народна Република Босна и Херцеговина, Народна Република Хрватска и Народна Република Словенија, во заедничка сојузна држава - Федеративна Народна

Република Југославија (во 1963 година преименувана во Социјалистичка Федеративна Република Југославија). Согласно со Уставот, основен принцип на организација на власта е принципот на собраниска организација на власта, односно принципот на единство на власта. Претставник на народниот суверенитет и врховен орган на власта во Републиката е Народното Собрание, кое е единствен носител на законодавната власт. Народното Собрание на НРМ го избираат граѓаните, врз основа на општо, еднакво и непосредно избирачко право со тајно гласање, за време од четири години.

Народното Собрание, кое од 1963 година е преименувано во Собрание на Социјалистичка Република Македонија, ќе остане највисок орган на власта сè до осамостојувањето на Македонија од СФРЈ, во 1991 година. Принципот на единство на власта, односно собранискиот систем ќе биде основен принцип на организација на власта во Републиката, а ќе се менува степенот на неговата изразеност, како и организацијата и структурата на Собранието (промените се утврдени во Уставниот закон за основите на општественото и политичкото устројство и органите на власта на НРМ од 1952 година, Уставот на СРМ од 1963 и Уставот на СРМ од 1974 година). Така, во овој период Собранието ќе биде еднодомно, дводомно, тродомно, па дури и петодомно. Мандатот на претставниците во Собранието е императивен (постои можност за отповикување на претставниците), а начинот на нивен избор се менува, од систем на непосредни избори до сложен делегатски систем, како систем на посредно конституирање на Собранието.

20 септември 1990. - Собранието на СР Македонија усвојува 25 амандмани на Уставот на СРМ од 1974 година, со кои се вршат радикални промени во општествено-економскиот и политичкиот систем. Тоа го означува почетокот на транзицијата на државата кон идниот парламентарен систем и кон создавање суверена и самостојна држава. Со уставните амандмани, меѓу другото, се воведува сопственички и политички плурализам и се врши реструктурирање на главните институции во државата (Собранието станува еднодомно, Извршниот совет станува Влада, а наместо колективното Претседателство за прв пат се воведува функцијата Претседател на Републиката). Делегатскиот систем се укинува, а пратениците во Собранието на СРМ ги избираат граѓаните, со непосредно и тајно гласање. Кандидати за пратеници предлагаат граѓаните, политичките организации и другите форми на организирање и здружување. Еден месец подоцна, Собранието го усвојува Законот за избор и отповикување на пратеници и одборници, што претставува последен чекор во подготовката за одржување на првите демократски и повеќепартиски избори.

11 ноември 1990. - во СР Македонија се одржуваат првите слободни демократски

повеќепартиски парламентарни избори. Изборите се одржуваат според мнозинскиот изборен систем, а територијата на Македонија е поделена на 120 изборни единици. Учествуваат 18 политички партии и 43 независни кандидати. На изборите се избрани 120 пратеници на Собранието на тогашната Социјалистичка Република Македонија. Преку избраните претставници на различните партии и политички опции, во Македонија е воспоставен парламентарен систем со плуралистичка демократија.

8 јануари 1991. - конституирано е првото повеќепартиско Собрание на Социјалистичка Република Македонија, составено од пратеници од 9 политички партии и 3 независни кандидати. Во согласност со одредбите на привремениот деловник, со седницата раководи најстариот пратеник, а за претседател на Собранието на СР Македонија е избран Стојан Андов. Првото повеќепартиско Собрание своите активности ги насочува кон донесување на неопходните државотворни акти и документи, кои јасно ја изразуваат вековната желба на македонскиот народ за изградба на самостојна и независна држава. Ова Собрание ќе ги избере првиот Претседател и првата Влада на Републиката, ќе распише референдум за независност и ќе го усвои Уставот на Република Македонија, химната и знамето.

25 јануари 1991. - На една од своите први седници, пратениците ја донесуваат Декларацијата за сувереност на Социјалистичка Република Македонија, со која се изразува сувереноста на Социјалистичка Република Македонија, во согласност со уставните определби за независност и територијален интегритет на македонската држава, како и правото на македонскиот народ на самоопределување, вклучувајќи го и правото на отцепување. Оваа Декларација ќе претставува основа за донесување на првиот демократски Устав на Република Македонија.

27 јануари 1991. - на собраниската седница за прв претседател на СР Македонија е избран Киро Глигоров.

20 март 1991. - Собранието ја избира првата Влада на СР Македонија (наречена експертска), на чело со д-р Никола Кљусев.

7 јуни 1991. - Собранието на СР Македонија усвојува 4 амандмани на Уставот на СР Македонија, меѓу кои и амандманот за бришење на атрибутот „Социјалистичка“ пред името на Социјалистичка Република Македонија. Оттогаш, републиката го носи називот Република Македонија.

6 август 1991. - Собранието усвојува Одлука за распишување референдум за изјаснување на

граѓаните за суверена и самостојна држава. Во Одлуката е утврдено прашањето за кое граѓаните ќе се изјаснат на референдум: „Дали сте за суверена и самостојна држава Македонија со право да стапи во иден сојуз на суверените држави на Југославија?“

8 септември 1991. - се одржува референдумот за сувереност и самостојност на македонската држава. На референдумот позитивно се изјаснуваат 95,09% од излезените граѓани, или 72,16% од вкупниот број граѓани со право на глас. По тој повод, 8 Септември е прогласен за државен празник - Ден на независноста.



Покана за референдум

17 септември 1991. - Собранието на Република Македонија носи Декларација за потврдување на референдумските резултати за конституирање на Република Македонија како суверена и самостојна држава. Во Декларацијата е истакнато дека граѓаните на Република Македонија, на демократски начин испишаа нова страница во македонската многувековна историја за заокружување на самостојноста и сувереноста на Република Македонија како држава. Оваа Декларација претставува формална одлука на Собранието на Република Македонија за конституирање на Република Македонија во суверена и самостојна држава, со оглед на фактот што референдумски изразената волја на граѓаните нема одлучувачки, туку само консултативен карактер.

17 ноември 1991. - Собранието го прогласува Уставот на Република Македонија како највисок државно-правен акт на државата, со што се заокружува долгиот историски процес на конституирање на Република Македонија како суверена, самостојна, демократска и социјална држава. Донесувањето на Уставот го означува почетокот на изградбата на новиот уставен поредок и воспоставувањето на Република Македонија како парламентарна демократија. Уставот на Република Македонија од 1991 година е прв македонски устав што го утврдува начелото на поделба на државната власт како темелна вредност на уставниот поредок (претходните устави на Македонија го познаваат начелото на собраниско владеење или принципот на единство на власта). Согласно со Уставот, државната власт во Република Македонија се дели на законодавна, извршна и судска власт. Носител на законодавната власт е Собранието на Република

Македонија, кое е еднодомен претставнички орган на граѓаните, составен од 120 до 140 пратеници (точниот број пратеници е законски утврден и тој до 2008 година изнесува 120, а потоа бројот на пратеници се зголемува на 123, од кои тројца пратеници избираат државјаните на Република Македонија кои се на привремена работа или престој во странство). Пратениците се избираат на општи, непосредни и слободни избори со тајно гласање, за време од четири години.



Прогласување на Уставот на Република Македонија од 1991 г.

Од донесувањето на Уставот, Собранието на Република Македонија усвојува вкупно 32 амандмани, кои се составен дел на Уставот на Република Македонија (1992, 1998, 2001, 2003, 2005, 2009 и 2011 година).

19 декември 1991. - Собранието на Република Македонија усвојува Декларација за меѓународно признавање на Република Македонија како суверена и независна држава. Врз основа на оваа декларација, Република Македонија станува членка на речиси сите значајни меѓународни организации со кои активно и успешно соработува: ООН (април 1993), СТО (1993), ОБСЕ (1995), Советот на Европа (1995), ЦЕФТА (2006) и други. Македонија е кандидат за членство во Европската Унија (од 2005) и НАТО.

14 февруари 1992. - усвојување на Законот за одбрана, според кој вооружените сили - Армија на Република Македонија - се одговорни за одбраната на земјата.

26 април 1992. - Собранието го носи Законот за паричната единица на Република Македонија, со

што се прогласува монетарна независност и се воведува национална валута - македонски денар.

29 јули 1992. – Собранието ја усвојува Одлуката за стапување на Република Македонија во членство на Организацијата на Обединетите Нации.

11 август 1992. - Собранието ги усвојува знамето и химната на Република Македонија.

16 и 30 октомври 1994. - се одржуваат првите парламентарни избори по стекнувањето независност на Република Македонија. Се одржуваат истовремено со првите непосредни претседателски избори, според истиот изборен модел применет во 1990 година (парламентарните избори во 1998 година се спроведуваат согласно комбиниран изборен модел, а од 2002 година се преминува на пропорционален модел).

16 ноември 2001. - како резултат на потпишување на Охридскиот Рамковен договор од 13 август 2001 година, извршени се значајни измени и дополнувања на Уставот, како во Преамбулата, така и во голем број одредби во неговиот нормативен дел. Решенијата вградени во овие амандмани внесуваат суштински промени во уставно-правниот систем на Република Македонија, со цел да се засилат процесите на внатрешна интеграција на сите етнички заедници без асимилација и создавање основ за долготрајна меѓуетничка стабилност.



Собрание на Република Македонија



Овој документ е изработен во рамките на проектот "Воспоставување и развој на Парламентарниот институт" на Собранието на Република Македонија, кофинансиран од Швајцарската агенција за развој и соработка (СДЦ) со советодавна поддршка од Националниот демократски институт (НДИ). Мислењата изразени овде не мора да ги одразуваат ставовите на СДЦ или НДИ.